

In deze uiteenzetting geeft NAJK, namens de jonge boeren en tuinders weer wat er gedaan moet worden om perspectief te bieden. Deze uiteenzetting dient ter input voor de Kamerbrief over perspectief die het ministerie van LNV aan het opstellen is. Jonge boeren en tuinders hebben enkel belang bij een betrouwbare overheid, waarop ze kunnen bouwen en kunnen samenwerken. Zonder deze betrouwbaarheid, zijn de hierna genoemde punten om perspectief te geven, zinloos. In zijn algemeenheid is NAJK van mening dat er breed nagedacht dient te worden met primaire sectorpartijen, de agroketen en de overheid over de toekomst van de land- en tuinbouw en de plek van deze sector in de samenleving. Een middel hiervoor zou zijn om gezamenlijk scenariostudies te doen. NAJK zal op vier onderdelen zowel de probleemanalyse uitwerken als de oplossingsrichting die zij nodig acht voor perspectief voor jonge boeren en tuinders:

1. Bedrijfsovername
2. Verdienvermogen voor jonge boer en tuinder
3. Gebiedsgerichte Aanpak
4. Gewasbeschermingsmiddelen

Bedrijfsovername

Welke problemen doen zich voor?

1. Financierbaarheid van bedrijfsovername

Een jonge boer of jonge tuinder die net het bedrijf heeft overgenomen, is financieel kwetsbaar. Het is het meest kritische moment in hun loopbaan. De waarde van agrarische bedrijven is hoog en de overnemers beginnen met een grote schuld en hypotheek. Doordat de marktwaarde van bedrijven hoger ligt dan de waarde van agrarische bedrijfsvoering zijn buitenfamiliaire overnames, bijzonder moeilijk en vaak nauwelijks te financieren. Daarbij komt dat bij buitenfamiliaire bedrijfsovernames belasting betaald moet worden over de opstallen in tegenstelling tot overnames binnen de familie. Dit vormt een hoge drempel voor jongeren van buiten de sector om de sector in te stromen of een agrarisch bedrijf te beginnen. Een van de kritieke punten bij een bedrijfsovername is ook dat het pensioen van de overdrager betaald moet worden. Boeren en tuinders bouwen vaak geen pensioen op, maar investeren al het geld in hun bedrijf. Doordat bij overname vaak ook het pensioenbedrag liquide gemaakt moet worden stijgt de overnamesom. Tegelijkertijd wil de jonge boer/tuinder ook bouwen aan het bedrijf en daarnaast vraagt de maatschappij investeringen in bijvoorbeeld duurzaamheid. Dit is, gezien de zwakke economische positie van de overnemer strijdig en zeer lastig.

2. Sociaal en emotionele aspect van bedrijfsovername

Bedrijfsovername is een complex proces. Op een agrarisch bedrijf lopen familie, eigendom en het bedrijf door elkaar. De continuïteit van het bedrijf staat centraal en regelmatig voelt men zich sterk verbonden aan het bedrijf. Ook de familieleden die er (bewust) voor kiezen het bedrijf niet over te nemen. Wonen en werken loopt op een agrarisch bedrijf door elkaar. Door deze unieke vorm, brengt de

bedrijfsovername ook sociale en emotionele aspecten met zich mee. Veel gehoorde uitspraak is dan ook dat 80% van de bedrijfsovername emotioneel is en 20% zakelijk. Echter, het praten over de sociale en emotionele aspecten is zeer lastig gebleken. Er is steeds meer aandacht voor de sociale en emotionele kant van de bedrijfsovername, maar in de ondersteuning hierbij moet nog een grote professionaliseringsslag plaatsvinden.

3. Beschikbaarheid van grond

Grond is een schaars goed. Er worden ongelofelijk veel claims gelegd op bestaande agrarische ruimte door onder andere wegenbouw, woningbouw of natuur. Voor de land- en tuinbouw is grond de belangrijkste productiefactor. Het is algemeen bekend dat de druk op de ruimte hoog is en de beschikbaarheid van grond gering. Dit zorgt voor een opdrijvend effect in de grondprijzen, wat met de financiële kwetsbare positie van de jonge boer of tuinder, het erg lastig maakt om te verkrijgen

Wat zijn oplossingen voor deze problemen?

1. Financierbaarheid van bedrijfsovername

- a. Behoud van BOR en landbouwwijstelling. Beide fiscale instrumenten zijn van groot belang bij een agrarische bedrijfsovername en continuering van de sterke en diverse familiebedrijven. Deze faciliteiten geven jonge boeren en tuinders de mogelijkheid om een (ouderlijk) bedrijf over te nemen. Zonder deze vrijstellingen zijn bedrijfsovernames onmogelijk.
- b. Daarnaast biedt het oprichten van een landbouwpensioenfonds door een overheid een zekerheid voor pensioenen voor boeren en tuinders die hun volledige bedrijf doorgeven aan volgende generatie. Dit pensioenfonds keert alleen uit wanneer een boer of tuinder zijn bedrijf overdraagt aan de volgende generatie zowel in de vorm van zoon of dochter als buitenfamiliaire opvolgers. Het fonds keert niet uit bij verkoop aan derden tegen marktwaarde. Dit pensioen moet voldoende zijn voor de overdrager om van te leven en een woning te kopen. Op deze manier vangt het collectief de kosten op voor zowel woning als pensioen die een overnemer moet betalen aan een overdrager. Dit maakt het overnemen van een agrarisch bedrijf een stuk makkelijker.
- c. De overheid moet een borgstellingsfonds voor verhoging van de rekening-courant instellen waardoor een jonge boer of tuinder voor een periode van ten minste vijf jaar na bedrijfsovername, bij onvoorziene financiële tegenslagen, alsnog kan investeren en aflossen.
- d. Hier hoort ook bij dat de overheid fiscale reserveringsvrijstellingen mogelijk maakt voor jonge boeren en tuinders voor een periode van ten minste vijf jaar na bedrijfsovername. Hierdoor kunnen deze jonge boeren en tuinders, wanneer de markt meezit, extra geld opzijzetten om een financiële buffer te creëren. Er moet ruimte blijven voor jonge boeren en tuinders om door te ontwikkelen, om mee te kunnen bewegen en te investeren naar een toekomstgerichte landbouw.

- e. Als laatste pleit NAJK voor een installatiesteun van minimaal 100.000 euro per bedrijfsovername. Dit houdt in dat een jonge boer of tuinder 100.000 euro onbelastbaar ontvangt.

Al deze investeringen kunnen worden gedekt door de het transitiefonds van 25 miljard euro die het kabinet heeft gereserveerd.

2. Sociale en emotionele aspect van bedrijfsovername

Het kenniscentrum bedrijfsovername moet gerealiseerd worden. Dit is het onafhankelijke expertisecentrum op het gebied van agrarische bedrijfsovernames. Het kenniscentrum bundelt en verspreidt kennis over bedrijfsovername en helpt opvolgers, overdragers en overige gezinsleden op weg naar een succesvolle bedrijfsovername.

3. Beschikbaarheid van grond

NAJK ziet hiervoor een aantal oplossingen voor zich:

- a. Richt een borgstellingsfonds op voor de aankoop van gronden door boeren en tuinders. Dit borgstellingsfonds zorgt ervoor dat de benodigde lening hiervoor de eerste vijf jaar aflossingsvrij is. Op die manier kan een jonge boer of tuinder makkelijker grond verwerven zonder dat hij hiervoor de eerste vijf jaar na zijn bedrijfsovername een enorme druk op zijn liquiditeit krijgt. Na deze vijf jaar moet de lening voor deze gronden afgelost worden tegen de reguliere aflossingstermijnen.
- b. Verken de mogelijkheden om extra gronden te verwerven via inpoldering om zo aan alle (maatschappelijke) wensen te voldoen in Nederland. Het inpolderen van nieuwe ruimte in bijvoorbeeld de Noordzee. Zo kunnen op de juiste plekken natuur, landbouw, woningen en industrie bloeien. Ieder extra stuk buitendijks aangewonnen land draagt bij aan het verlagen van de ongezond hoge druk op ons kroonjuweel: een deltabodem.
- c. Bij oprichting van een grondbank moet deze grondbank jonge boeren ontwikkelruimte bieden. Het kabinet ziet graag extensivering en een grondgebonden melkveehouderij. Jonge boeren hebben de hulp nodig van de overheid om de stappen richting deze wensen te kunnen zetten om meer grond te bemachtigen om aan deze voorwaarden te kunnen voldoen. Er zijn nog geen gesprekken hierover gevoerd, terwijl de coalitie dit punt van grondbank in relatie tot jonge boeren wel degelijk heeft opgeschreven. NAJK wenst bij de ontwikkeling van de grondbank op de eerste rij te zitten.

Verdienvermogen voor jonge boer en tuinder

Probleemanalyse:

1. Boeren en tuinders, verwerkers en retailers begrijpen elkaars wereld niet goed, wat leidt tot weinig tot geen (langdurige) samenwerking in ketens

Boeren en tuinders uit Nederland produceren voor het merendeel voedsel voor (inter)nationale ketens die naast hen ook bestaan uit verwerkers en retailers.

Supermarkten hebben niet begrepen waarom boeren hun distributiecentra blokkeerden, omdat zij in hun ogen hun best doen om producten van Nederlandse

boeren in de schappen zo goed mogelijk te vermarkten. Andersom heeft het inkoopgedrag van bepaalde supermarkten en verwerkers ook kwaad bloed gezet bij boeren en tuinders, omdat de retail in hun ogen geen rekening houdt met hun lange termijn investeringen. Van twee kanten wordt nog te weinig ingezien dat boeren en tuinders, verwerkers en retailers gezamenlijk de keten van een inkooprelatie naar een samenwerking moeten die waarde aan hun gezamenlijke eindproduct toevoegt. Wanneer dit begrip er is, dan gaat de gehele keten ook anders met elkaar om.

2. De positie van boeren en tuinders in ketens is niet sterk

Boeren en tuinders hebben niet altijd een sterke positie in de ketens. Als producent van bederfelijke producten ben je veelal prijsnemer, neem daarbij het aantal verwerkers en retailers dat beduidend kleiner is dan producenten, waardoor de boer of tuinder weinig te bepalen heeft over de prijs. De positie van boeren en tuinders in de keten dient drastisch te worden verbeterd om te voorkomen dat alle stijgende kosten, inclusief kosten voor maatschappelijke wensen op het boeren- en tuinterechtkomen zonder dat hier opbrengsten tegenover staan. Voor boeren en tuinders is het lastig om een samenwerking te organiseren om grip op de verkoopprijzen te krijgen.

3. Onduidelijkheid over hoe en wie de gewenste maatschappelijke bijdragen van boeren en tuinders betalen

Eisen voor natuur, dierenwelzijn, biodiversiteit, waterkwaliteit, klimaat en landschapsbeheer worden lang niet altijd vergoed door de markt, maar worden wel door de overheid verplicht. Kijk bijvoorbeeld naar het stikstofdossier, het klimaatdossier en het waterdossier of naar een aankomend dossier: de dierwaardige veehouderij. Deze dossiers vergen grote investeringen van de land- en tuinbouw zonder dat boeren en tuinders enige zekerheid hebben over de vraag of een investering wordt terugverdiend. Daarnaast zorgt wisselend beleid op deze 'duurzaamheids' dossiers voor terughoudendheid in investeringen.

Wat zijn oplossingen voor deze problemen?

1. Boeren en tuinders, verwerkers en retailers begrijpen elkaars wereld niet goed, wat leidt tot weinig tot geen (langdurige) samenwerking in ketens

Samen met LTO en Rabobank is NAJK het project Waardecreatie in Ketens (WIK) gestart sinds vorig jaar april. Dit project heeft onder andere het ontwerp van een nieuwe ketenleergang opgeleverd. Samen met het bedrijfsleven is door NAJK het idee van Business School uitgewerkt. In deze Business School komen boeren en tuinders, verwerkers en retailers samen in één leergang. Tijdens deze leergang leren sleutelfiguren uit alle schakels van de keten elkaars wereld en positie in de keten kennen. Daarnaast wordt hen geleerd hoe je gezamenlijk tot waardecreatie in ketens komt. Samenwerking tussen ketenpartijen biedt de mogelijkheid om gezamenlijke beloningen voor maatschappelijke diensten te verwaarden. Dit zorgt ervoor dat alle schakels in de keten elkaar wederzijds versterken, waardoor er ander gedrag ontstaat in de keten. Hier hebben we voor nodig:

- a. De rol van de overheid is om de filosofie van deze leergang te incorporeren in het huidige agrarische onderwijs en onderwijsopleidingen voor afdeling-managers, detailhandel, verkoopmedewerkers etc.
 - b. Daarnaast dient de overheid kennisvouchers beschikbaar te stellen die boeren in staat om deze leergang te volgen.
2. *De positie van boeren en tuinders in ketens is veelal niet sterk.*
De Nederlandse overheid dient verwerkers en retailers af te rekenen in hoeverre zij met Nederlandse boeren en tuinders waardeketens hebben opgezet. Een waardeketen is te definiëren als volgt: een wederzijdse verbinding voor lange termijn van boeren en tuinders, verwerkers en retailers aan elkaar in een keten die waarde toevoegt aan een product waarin zowel de winst als het verlies op een eerlijke wijze wordt verdeeld. Hierdoor krijgt de boer en tuinder in de waardeketen een gelijkwaardige positie ten opzichte van de verwerker en retailer. Wanneer verwerkers en supermarkten te weinig waardeketens ontwikkelen met Nederlandse boeren en tuinders, dan volgt er uiteindelijk een boete. Het geïnde geld wordt weer in innovatie van de land- en tuinbouw geïnvesteerd.
3. *Onduidelijkheid over hoe en wie de gewenste maatschappelijke bijdragen van boeren en tuinders betalen*
- a. NAJK is van mening dat de consument als eerste aan zet is om te betalen voor duurzaamheid. Dit kan echter alleen als de overheid hiervoor de juiste omstandigheden schept. NAJK wil Europese basistandaarden wettelijk verankeren. Elk product wat we exporteren of importeren moet hieraan voldoen. Producten die hier niet aan voldoen krijgen een import of exportheffing. Het geïnde geld wordt weer geïnvesteerd aan innovatie in de land- en tuinbouw.
 - b. Daarnaast wil NAJK dat er op Europees niveau consensus komt over wetenschappelijk geverifieerde methodieken die normen kunnen berekenen voor bijvoorbeeld: klimaat, stikstof, biodiversiteit en dierenwelzijn. Op deze manier kan een Nederlandse jonge boer of tuinder met zijn of haar keten laten zien dat hij/zij veel duurzamer is, dan zijn of haar collega in een andere EU-lidstaat. Daardoor kan hij of zij een meerprijs afdwingen die weer eerlijk verdeelt kan worden in de waardeketen waarvan hij of zij onderdeel is.
 - c. Daarnaast moet er een terugverdieninstituut komen waarin de volgende partijen zijn vertegenwoordigd: boeren en tuinders, verwerkende industrie, supermarkten en overheid. Dit terugverdieninstituut moet de bevoegdheid krijgen om gezamenlijk te bepalen welke investeringen niet terugverdiend kunnen worden uit de markt met een langjarig verdienmodel voor de boer of tuinder op het gebied van eisen omtrent milieu, dierenwelzijn of duurzaamheid. Als dit instituut of orgaan besluit dat bepaalde investeringen niet gedaan kunnen worden op basis van langjarige terugverdienmogelijkheden uit de markt, dan moet de overheid ofwel deze

eisen niet stellen ofwel de investering vergoeden. De kosten voor het instituut moeten op zo'n manier ingericht worden dat belangenverstrengeling niet mogelijk is.

Gebiedsgerichte aanpak (GGA)

Welke problemen doen zich voor?

1. Melders, interimmers en meldingsvrije activiteiten hebben geen NB-vergunning
Jonge boeren en tuinders die niet in het bezit zijn van een NB-vergunning kunnen op geen enkele manier financiering krijgen bij banken om te investeren in wat dan ook. Dit betekent dat deze boeren en tuinders ook geen investeringen kunnen doen in duurzaamheid op de drie thema's die in de GGA centraal staan: klimaat, water en stikstof. Een boer of tuinder zonder NB-vergunning heeft hierdoor geen positie om mee te doen in de GGA en kan daarom onmogelijk deelnemen.
2. Juridische zekerheid
Jonge boeren en tuinders moeten erop kunnen vertrouwen dat de GGA die nu wordt ontwikkeld om de doelen te behalen voor water, klimaat en stikstof, met haar juridische inbedding juridisch ook overeind blijft en niet opnieuw door de rechter onderuit wordt gehaald. NAJK is van mening dat het op geen enkele manier te accepteren valt dat de overheid jonge boeren en tuinders flink laat investeren in duurzaamheid op het gebied van stikstof, water en klimaat, terwijl er een mogelijkheid bestaat dat het beleid, waarin al die investeringen tot hun recht komen, door een rechter teniet gedaan worden.
3. Weinig ruimte voor innovatie en versterking bedrijfsstructuur blijvers
Van de 25 miljard die het transitiefonds kent, is meer dan de helft gereserveerd voor ofwel opkoop veehouderijen ofwel financiële afwaardering grond. NAJK vindt zwaar inzetten op opkoop een inefficiënte en kortzichtige keuze. NAJK vindt zwaar inzetten op afwaardering grond niet strategisch. Als eerste is die afwaardering belast en daarmee vangt de fiscus zijn investering voor een groot gedeelte weer terug. Als tweede is afwaardering voor de overheid een goedkope manier om gederfde inkomsten uit de toekomst af te kopen. Met inflatie wordt geen rekening gehouden. Als derde is maar de vraag of afwaardering daadwerkelijk zoveel geld naar de boer toebrengt. Wanneer op wat voor kaart dan ook duidelijk wordt dat de overheid voor bepaalde gronden afwaardering als handelingswijze kiest, dan wordt die grond gelijk veel minder waard. NAJK voorziet eindeloze discussies tussen de makelaar van de overheid en die van de jonge boer of tuinder bij wie de afwaardering moet plaatsvinden, over de waardering van de gronden en het bedrijf. Ten slotte biedt afwaardering geen structurele verbetering van het vermogen van de agrariër, enkel een korte termijn financiële injectie.

4. Zware focus op kritische depositiewaarde (KDW) in de stikstofreductiedoelstelling van het kabinet.

Het kabinet lijkt zich enkel te richten op de doelstelling uit het vorige kabinet afstammende stikstofwet die in 2035 gehaald dient te worden die naar voren wordt getrokken, te weten: in 2030 moet 74% van het stikstofgevoelig Natura 2000-areaal onder de KDW zijn gebracht. De GGA's dienen hieraan bij te dragen. In onze ogen stelt het kabinet hiermee het behalen van de KDW centraal. Worden deze doelen niet gehaald, dan grijpt het rijk in. Dit geeft drie problemen. Het eerste probleem is dat dat veel Natura 2000-gebieden in bijvoorbeeld de grensgebieden dit doel niet gaan halen met mogelijk ingrijpen van het Rijk als gevolg. Het tweede probleem is dat het behalen van deze doelstelling enkel 74% van het stikstofgevoelige Natura 2000-areaal onder de KDW brengt en niet 100%. NAJK verwacht dat het ofwel politiek ofwel juridisch een kwestie van tijd is voordat er naar de 100% toegewerkt moet worden. Dat is in onze ogen praktisch onhaalbaar, omdat 74% al niet haalbaar is, omwille van enkel de hoeveelheid stikstofdepositie die afkomstig is uit het buitenland. Het derde probleem is dat de pilaar waar Vollenbroek zijn rechtszaak opgebouwd heeft, namelijk de overschrijding van de KDW en daarmee de staat van instandhouding, opnieuw een plek krijgt in de wetgeving die dit kabinet gaat maken. Daarmee blijft Vollenbroek zijn gelijk halen.

5. Verankering perspectief in GGA is niet stevig genoeg

NAJK is van mening dat perspectief van de blijvers onvoldoende verankerd is in de gebiedsgerichte aanpak. LNV focust enorm op het behalen van de brede natuurdoelen, stikstof, klimaat en water. Maar waar is de focus op de blijvers in de GGA en vooral, waar wordt dit geborgd?

6. Strategische inbedding doelstellingen

Alle doelstellingen voor klimaat, water en stikstof worden door LNV over de heg gekieperd bij de provincies. Die moeten binnen hun eigen provincies op deze thema's doelstellingen maken en een programma om deze doelstellingen te halen. NAJK snapt niet waarom deze doelstellingen niet landelijk worden aangevlogen. Er gaan heel veel zaken dubbel gebeuren. Daarnaast wordt van bestaande landelijk bestaande structuren totaal geen gebruik gemaakt en dat is zonde. Een paar voorbeelden. Op het gebied van klimaat is de klimaattafel de plek waar je met elkaar het plan van aanpak voor heel Nederland kunt vormgeven. Op het gebied van stikstof heeft de melkveehouderij het CTM-plan aangeleverd. Met deze coalitie kan de overheid landelijk stappen zetten. Op het gebied van water is het agrobetriebsleven bezig met uitwerken van een zogenaamde Maatwerkaanpak om per regio de waterdoelstellingen te behalen. Het risico is groot dat provincies opnieuw het wiel gaan uitvinden, terwijl hier op landelijk niveau al veel kennis van is en is ontwikkeld.

7. Geen instrumentarium om doelstellingen te behalen

Voor het behalen van de doelstellingen in de GGA op het gebied van de stikstof, klimaat en water hebben jonge boeren en tuinders instrumenten nodig die door de overheid erkent worden en stimulerend werken. Volgens NAJK worden die benodigde instrumenten nog lang niet voldoende omarmd door overheid.

Wat zijn oplossingen voor deze problemen?

1. Melders, interimmers en meldingsvrije activiteiten legaliseren

Jonge boeren en tuinders zonder NB-vergunning dienen zo snel mogelijk zicht te hebben op legalisatie, zodat zij volop kunnen deelnemen aan de GGA. NAJK is van mening dat de land- en tuinbouwsector zeker een bijdrage kan leveren aan de opgaves die in de GGA uitgevoerd moeten worden, zoals klimaat, water en stikstof. Deze boeren en tuinder moeten echter wel in het bezit zijn van een NB-vergunning, omdat ze zonder deze vergunning niet in deze opgaves kunnen investeren.

2. Juridische zekerheid

Het kabinet moet klip en klaar zijn over juridische zekerheid.

- a. Wanneer jonge boeren en tuinders gaan investeren in duurzaamheid om een bijdrage te leveren aan de opgaves binnen de GGA op het gebied van water, klimaat en stikstof, dienen zij er vanuit te kunnen gaan dat de juridische basis onder deze aanpak niet opnieuw onderuit gehaald kan worden. Hiermee wordt voorkomen dat deze investeringen voor niets zijn geweest.
- b. Als deze juridische zekerheid alsnog getart wordt door ofwel politieke besluiten ofwel gerechtelijke besluiten en beleidswijzingen tot gevolg heeft, dan dient de overheid jonge boeren en tuinders automatisch te compenseren rekening houdend met regulier afschrijvings- of terugverdientermijnen.

3. Weinig ruimte voor innovatie en versterking bedrijfsstructuur blijvers

- a. Richt de budgettaire verdeling van het transitiefonds van 25 miljard beter in. Investeren in bedrijven die willen stoppen kan hand in hand met investeren in de blijvers. De overheid moet dan op een andere manier gaan kijken naar de systematiek die zij hanteren om stoppende bedrijven uit te kopen of te onteigenen. Hierdoor financiert de overheid enkel het bejaardentehuis en op geen enkele manier bijdragen aan de toekomst van jonge boeren of tuinders. NAJK stelt de volgende systematiek voor als het gaat om op opkopen van stoppende bedrijven:
 - i. Stimuleer bedrijven/locaties met perspectief bedrijven/locaties te kopen die in bezit zijn van boeren die willen stoppen door cofinanciering te organiseren van zowel de overheid als de banken.
 - ii. Zorg ervoor dat perspectiefrijke bedrijven/locaties door de overheid worden gefaciliteerd op de volgende vlakken:

1. Veel mogelijkheden/investeringsregelingen voor innovatie.
 2. Ondersteuning bij aankoop van stoppende bedrijven doordat LNV zowel het deel aan de door hen doorgehaalde aangekochte productierechten als het deel aan de door hen doorgehaalde aangekochte ammoniakrechten meefinanciert.
 3. Verdienafspraken me de jonge boer of tuinder op de extra aangekochte gronden waarop de overheid extra beperkingen wil toepassen voor lange termijn. Daardoor kan de jonge boer of tuinder genoeg marge maken die ervoor zorgen dat hij of zij de aankoop van deze grond kan financieren bij de bank. Daarnaast worden jonge boeren en tuinders en de overheid samen deze gronden dusdanig in te richten, zodat aan de ene kant het bedrijf van de jonge boer of tuinder wordt versterkt en aan de andere kant de jonge boer of tuinder door het beheer van deze gronden bijdraagt aan de opgaves binnen de GGA op het gebied van water, klimaat en stikstof.
- iii. Ondersteun de agroketen ook financieel wanneer blijkt dat door toedoen van de overheid verwerkingslocaties moeten krimpen. Dit om te voorkomen dat zij deze kosten weer afwentelen op het boereneref. Uiteindelijk heeft Nederland bij een sterke primaire sector en een sterke agroketen. NAJK is van mening dat dit punt daarom ook essentieel is.
- b. NAJK is van mening dat de overheid veel meer moet investeren in innovatie, verbetering van management en structuurversterking in plaats van opkopen van bedrijven en afwaardering van gronden. Daarom heeft NAJK samen met LTO, Rabobank en NZO het CTM plan ingediend. NAJK is van mening dat perspectief ook betekent dat er ruim baan gegeven wordt voor plannen die uit sectoren worden aangedragen aan het kabinet. NAJK is daarom van mening dat LNV zo snel mogelijk samen met de sector het CTM-plan in zijn volledigheid uitvoert. Dat houdt het volgende in:
- i. Management Maatregelen
 1. Ondersteuning kennisontwikkeling/deling van de managementmaatregelen: meer weidegang/water bij de mest/verlaging eiwit in veevoer.
 2. Het gezamenlijke ontwikkelen (sector-overheid) van een bedrijfsspecifieke aanpak/afrekenbaarheid voor ammoniak die voorlopers niet benadeelt en achterlopers niet bevoordeelt. De overheid bepaalt de kaders op het gebied van stikstof-, water, klimaat: de individuele agrariër zorgt via zijn bedrijfsvoering dat binnen die kaders gebleven wordt.

ii. Innovatie

1. Versnelling van innovatie door investeringsregelingen.
2. Investeer in het ontwikkelen van nieuwe stalsystemen.
3. Stimuleer op het boerenerf de omschakeling naar emissiearme stalsystemen, zodat de emissies hierdoor dalen.
4. Zet in op het in kaart brengen van emissiearme bedrijfssystemen (incl. managementmaatregelen, zoals bijvoorbeeld weidegang) om zo emissiereductie op het boerenerf te laten zien, zoals bijvoorbeeld de ontwikkeling van de afrekenbare stoffenbalans.

iii. Structuur:

1. Toekomstbestendige structuur van de landbouw in de gebiedsplannen als zelfstandig doel.
2. Structuur versterkende maatregelen die zorgt voor grondmobiliteit en beschikbaarheid (overgangsgebieden regelingen, grondfonds, herverkaveling, landschapsgrond met langjarig perspectief etc.).
3. Ruimtelijke ordening die verplaatsing mogelijk maakt of zorgt voor zekerheid op bestaande plek.
4. Faciliterend orgaan voor de gebiedsprocessen, regelingen, registratie en borging.

- iv. Het is evident de legalisering van melders, interimmers en meldingsvrije activiteiten hiervoor een belangrijke randvoorwaarde is voor het geen hier boven staat omschreven. Daarnaast is voor dit plan minimaal 1,3 miljard euro nodig uit het transitiefonds.

4. Zware focus op kritische depositiewaarde (KDW) in de stikstofreductiedoelstelling van het kabinet.

Haal de KDW uit de wettelijke doelstelling voor 2030 en vervang deze door de volgende de volgende punten:

- a. Een binnenlandse stikstofemissiereductie van 50% van alle sectoren op voorwaarde dat:
 - i. De overheid geeft (financiële) steun en de benodigde beleidsruimte voor het uitvoeren van plannen uit de land- en tuinbouwsector zelf met aanverwante partijen uit de agroketen, zoals het plan van de Coalitie Toekomstgerichte Melkveehouderij (CTM) die een potentie heeft van een stikstofreductie van 26% vanuit de melkveehouderij.
 - ii. De middelen uit het transitiefonds van 25 miljard worden gericht op de blijver in plaats van de stopper en diegene die mogelijk onteigent wordt. Er wordt ruim baan gemaakt voor innovatie en nieuwe verdienmodellen waaraan boeren en tuinders voor een lange periode wat aan hebben.

- b. In de gebiedsgerichte aanpak centraal te stellen het behalen van de staat van de instandhoudingsdoelen van de natuurlijke habitats en de populaties van de soort waarvoor het N2000-gebied is aangewezen, als bijdrage aan het bereiken van een landelijke gunstige staat van instandhouding.

5. Verankering perspectief in GGA is niet stevig genoeg

NAJK is van mening dat het toetsen op perspectief van de land- en tuinbouw als absolute randvoorwaarde moet worden gesteld bij de nog te ontwikkelen GGA's.

Daarom wil NAJK dat de volgende zaken worden opgezet of uitgevoerd:

- a. Een economische autoriteit moet worden ingesteld die per GGA toetst of de blijvende bedrijven sterker uit de GGA's komen, dan zij waren aan het begin van de GGA. De GGA moet ervoor zorgen dat de blijvende bedrijven op de volgende punten sterker worden:
 - i. Marge
 - ii. Betalingscapaciteit
 - iii. Bancair vermogen
- b. NAJK is van mening dat er een landelijke landbouw effectreportage moet plaatsvinden nadat alle invullingen van de GGA's bekend zijn. Deze landbouw effectrapportage moet uitwijzen of de primaire sector en de agroketen sterker uit de GGA's komen, dan dat ze eraan zijn begonnen.

NAJK is van mening dat beide punten een groen vinkje dienen te krijgen, voordat de GGA's tot uitvoer worden gebracht. Zonder dit groene vinkje moet de GGA weer terug naar de tekentafel. Voor dit punt maakt NAJK het niet uit of de provincie trekker is van de GGA of LNV wanneer zij de provincie mogelijk overrulen, als beide punten geen groen vinkje hebben, is de GGA mislukt.

6. Strategische inbedding doelstellingen

- a. NAJK vindt het van belang dat de op landelijk niveau primaire sector, agroketen en overheid gezamenlijk kijken hoe zij zoveel mogelijk op generieke wijze invulling kunnen geven aan of instrumentarium voor GGA's kunnen ontwikkelen voor het behalen van de opgaves binnen de GGA op het gebied van water, klimaat en stikstof. Het eventueel ontwikkelen van een bedrijfsspecifieke aanpak/afrekenbaarheid voor broeikasgassen, watervervuiling en ammoniakuitstoot mag voorlopers niet benadelen en achterlopers niet bevoordelen. De overheid bepaalt samen met de primaire sector en de agroketen de kaders op het gebied van stikstof, water en klimaat. De individuele agrariër zorgt via zijn bedrijfsvoering dat binnen die kaders gebleven wordt.
- b. Daarnaast is NAJK van mening dat de al landelijk bestaande structuren maximaal benut dienen te worden om op generieke wijze invulling kunnen geven aan of instrumentarium voor GGA's kunnen ontwikkelen voor het behalen van de opgaves binnen de GGA op het gebied van water, klimaat en stikstof. Per thema zou NAJK de volgende structuren gebruiken:
 - i. Klimaat: de klimaattafel waar alle sectorpartijen en belangrijke agroketenpartijen aanwezig zijn.

- ii. Water: het consortium die werkt aan de Maatwerk Aanpak die op dit moment wordt uitgewerkt als alternatief voor het 7^e actieprogramma en bijna het gehele addendum.
- iii. Stikstof: de Coalitie Toekomstgericht Melkveehouderij (melkvee) en Coviva (varkens)

7. Geen instrumentarium om doelstellingen te behalen

NAJK is van mening dat voor het behalen van de opgaves binnen de GGA op het gebied van water, klimaat en stikstof, er bepaalde instrumenten nodig zijn waarmee jonge boeren en tuinders hieraan een bijdrage kunnen leveren. Deze instrument zijn als volgt per thema:

a. Klimaat

- i. Goede uitvoering van de verlaging van de tweede en derde schijf van de ODE op elektriciteit.
- ii. Een verzaamd stroomnet waaraan jonge boeren en tuinders hun groen opgewekte energie aan kunnen leveren.
- iii. Goedkeuring van de overheid voor het gebruik van de afrekenbare stoffenbalans.
- iv. Ruimte voor evenwichtsbemesting waarin het gebruik van onbewerkte of bewerkte dierlijke mest ruimbaan krijgt ten opzichte van kunstmest met het oog op het verhogen van organische stof in de bodem. Ook compost en andere organisch stof verhogende stoffen moeten hierin meegenomen worden.

b. Water

- i. Goedkeuring door LNV voor de start van de Maatwerk Aanpak per 2023 die een alternatief kan bieden voor het 7^e actieprogramma en bijna het gehele addendum. Daarmee kan de Maatwerk Aanpak ook dienen in de GGA als invulling van het plan om de waterdoelstellingen te behalen.
- ii. Behoud graasdierderogatie voor het behoud van de goede prestaties van de derogatiebedrijven op het gebied van oppervlaktewater en grondwaterkwaliteit.
- iii. Ontwikkeling van gewasderogatie waarin zowel onbewerkte dierlijke mest ruim baan krijgt, als bewerkte dierlijke mest waarmee de kunstmestruimte opgevuld kan worden.
- iv. Goedkeuring van de overheid voor het gebruik van de afrekenbare stoffenbalans.
- v. Maak monitoring en verantwoording van prestaties op bedrijfsniveau mogelijk (ASB, KLW, BES, BEN) waarbij het realiseren van de sectoropgave niet vrijblijvend is. Sector en overheid ontwikkelen samen een bedrijfsspecifieke aanpak/afrekenbaarheid die voorlopers niet benadeelt en achterlopers niet bevoordeelt.
- vi. Ruimte voor evenwichtsbemesting waarin het gebruik van onbewerkte of bewerkte dierlijke mest ruimbaan krijgt ten opzichte van kunstmest met het oog op het verhogen van

- organische stof in de bodem. Gebruik pilots als BES en BEP om een goede uitvoering van evenwichtsbemesting mogelijk te maken. Geef hierbij ook eindelijk eens vorm aan de pilot gewasderogatie.
- vii. Zorg ervoor dat door de aanstaande grondgebondenwetgeving de melkveehouderij niet verdwijnt uit de kwetsbare gebieden kijkend naar de wateropgaves.

c. Stikstof

- i. Zorg voor zekerheid van de RAV-systematiek.
- ii. Goedkeuring van de overheid voor het gebruik van de afrekenbare stoffenbalans.
- iii. Veel meer focus op meten op bedrijven, maar ook in natuurgebieden.

d. Een goed ingerichte GGA met name in de rode gebieden

- i. Ga inventariseren hoe de situatie in deze gebieden is (aantal bedrijven, grootte van het gebied, welke boeren er willen stoppen en welke er willen doorgaan).
- ii. Reserveer een voldoende budget vanuit de 25 miljard specifiek voor deze gebieden en voor de betreffende sector(en).
- iii. Zorg ervoor dat er een duidelijk plan gemaakt wordt voor de ondernemers in het gebied die willen/kunnen blijven zitten in het gebied en de ondernemers waarvan het bedrijf verplaatst moet/kan worden.
 1. Werk goed uit als overheid wat innoveren, verplaatsen en extensiveren inhoud. Met name bij het onderdeel verplaatsen moet de overheid zich realiseren dat zij ruim baan moet maken voor diegene die hiervan gebruik wil maken. Het aanpassen van bestemmingsplannen en het beschermen van de verplaatste boer tegenover bezwaren uit de buurt, zijn absolute randvoorwaarde hierin. Pas is verplaatsen een serieuze optie en zal hier gebruik van gemaakt worden. Alle lagen van de overheid zullen hierin keihard moeten samenwerken om de verplaatste boer een goede plek te geven.
- iv. Zorg ervoor dat de gronden die beschikbaar komen in het gebied (van bijvoorbeeld stoppende melkveehouders) herverdeeld worden en terecht komen bij de bedrijven die grond nodig hebben voor bijvoorbeeld extensivering of grondgebondenheid. Dit kan gedaan worden door een tijdelijke transitiegrondbank op de stellen die ervoor zorgt dat de grond niet zomaar uit een sector uitstroomt wat nadelig kan uitpakken voor het behalen van de opgaves binnen de GGA op het gebied van water, klimaat en stikstof.
- v. Gronden in de overgangsgebieden en landschapsgronden dienen in handen te blijven van onze boeren. De invulling van beide gronden moeten binnen de context en kansen bekeken worden van de

omgeving en het bedrijf van de boer. Daarnaast dienen deze vormen van gronden enkel een bijdrage te leveren aan de staat van instandhouding.

- i. Dreig niet met ingrijpen van bovenaf, maar geloof in de kracht van onderop. Dat geeft jonge boeren en tuinders vertrouwen in plaats van angst.
- d. Samenwerking tussen akkerbouw en veehouderij
 - i. In de lijn van de kringloopgedachte is NAJK van mening dat de overheid samenwerkingsverbanden, op welke manier dan ook, tussen akkerbouw en veehouderij stimuleert.
 - ii. Geef ruimte binnen de GGA's om deze samenwerkingsverbanden in stand te houden, zo niet te versterken.
 - iii. Geef ruimte binnen beleid om deze samenwerkingsverbanden in stand te houden, zo niet te versterken. Denk hierbij aan dossiers als mestbeleid en GLB.

Gewasbescherming

Welke problemen doen zich voor?

1. *Steeds meer gewasbeschermingsmiddelen verdwijnen*

NAJK ziet met lede ogen aan dat steeds meer gewasbeschermingsmiddelen verdwijnen zonder dat de akkerbouwer in staat wordt gesteld zijn teelten dusdanig aan te passen dat die plaats kunnen vinden zonder het gebruik van deze gewasbeschermingsmiddelen.

2. *Emotie speelt een te grote rol in discussies en besluitvorming rondom gewasbeschermingsmiddelen.*

Het is belangrijk dat er weer zonder vooroordelen naar vraagstukken wordt gekeken en er objectieve besluiten worden genomen.

3. *Als gewasbeschermingsmiddelen hun toelating verliezen wordt er onvoldoende gekeken naar de praktische toepasbaarheid van alternatieven.*

De toelating van gewasbeschermingsmiddelen wordt soms niet verlengd omdat er volgens de tabellen met gegevens over de werkzaamheid van alle toegelaten gewasbeschermingsmiddelen een goed alternatief is. Vervolgens blijkt echter dat deze theoretische alternatieven op technisch vlak enorm veel van elkaar verschillen en in werkzaamheid compleet anders uit kunnen pakken waardoor in de praktijk een alternatief niet altijd daadwerkelijk als alternatief ingezet kan worden.

4. *De wetgeving rondom biostimulanten is onevenredig ingewikkeld en houdt de introductie van nieuwe biostimulanten tegen.*

Biostimulanten zijn nieuwe toepassingen die het gebruik van GBM verminderen of vervangen. Deze zijn gunstiger voor het milieu, maar hebben vaak een minder goed resultaat. Echter, wanneer je een biostimulant tegen een ziekte of een plaag inzet, moet je werking kunnen aantonen en daarmee een toelatingsnummer hebben. Dit toelatingsnummer kun je verkrijgen door een toelatingsprocedure te starten. Een lang en ingewikkeld traject dat miljoenen euro's kost en vaak niet op te brengen

en/of terug te verdienen is door de aanvrager. Bovenstaand probleem beperkt de sector in zijn innovatievermogen en vergroening. Iets wat in een tijd als deze zeer onwenselijk is.

Wat zijn oplossingen voor deze problemen?

1. Steeds meer gewasbeschermingsmiddelen verdwijnen
 - a. Ondersteun het Actieplan Plantgezondheid, opgesteld door de BO-Akkerbouw waar NAJK ook lid van is, volledig.
 - b. Werk maximaal mee aan de uitvoering van het Actieplan Plantgezondheid.
2. Emotie speelt een te grote rol in discussies en besluitvorming rondom gewasbeschermingsmiddelen

Creëer een commissie voor besluiten over gewasbeschermingsmiddelen waarbij betere consultatie plaatsvindt met deskundigen en de sector zodat ook op zowel vlak van milieu en het technisch vlak betere afwegingen gemaakt worden.
3. Als gewasbeschermingsmiddelen hun toelating verliezen wordt er onvoldoende gekeken naar de praktische toepasbaarheid van alternatieven.
 - a. Baseer beleid rondom gewasbescherming altijd op basis van wetenschappelijke feiten. Niet op aannames en emotie.
 - b. Stem altijd mee met het advies van het CTGB.
4. De wetgeving rondom biostimulanten is onevenredig ingewikkeld en houdt de introductie van nieuwe biostimulanten tegen.
 - a. Stimuleer de ontwikkeling van biostimulanten.
 - b. Maak het makkelijker om biostimulanten toe te laten zowel in Nederland als in Europees verband. Dit zorgt ervoor dat biostimulanten ook daadwerkelijk als alternatief gebruikt en gezien kan worden door jonge boeren en tuinders.
 - c. Maak wetgeving rondom het gebruik van biostimulanten meer doeltreffend, maar niet onnodig ingewikkeld. Kijk hierbij meer naar de kosten- en batenanalyse voor de jonge boer en tuinder, maar houdt milieuwinst altijd in ogenschouw. Het moet ook lucratief zijn voor een jonge boer of tuinder om biostimulanten toe te passen in plaats van gewasbeschermingsmiddelen.